

**Людмила
КОВАЛЬ,**
доктор
педагогічних наук,
професор
Бердянського
державного
педагогічного
університету

**Людмила
ХОРУЖА,**
доктор
педагогічних наук,
професор
Київського
університету
імені Бориса
Грінченка

Проблеми підготовки майбутнього вчителя в наукових працях О.Я. Савченко

Діяльність О.Я. Савченко в напрямку удосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів виявляється багатоаспектною та надзвичайно плідною. Проведений аналіз дає підстави виокремити коло її наукових інтересів, пов'язаних саме з цією проблематикою. По-перше, це створення підручника „Дидактика початкової школи“, за яким навчається вже не одне покоління майбутніх учителів початкової школи в усіх без винятку педагогічних ВНЗ України. По-друге, підготовка цілої когорти науковців, дослідження яких пов'язані з різними аспектами теорії та методики професійної освіти. По-третє, публікації статей у різних науково-методичних журналах, зокрема „Початкова школа“, „Рідна школа“, „Шлях освіти“, „Директор школи, ліцею, гімназії“ та ін., а також фахових наукових виданнях різних педагогічних ВНЗ. По-четверте, активна громадська діяльність щодо підняття престижу професії вчителя через публікації про це в засобах масової інформації.

Важко поставити крапку та вважати вичерпним коло проблем, які пов'язані з професійною педагогікою, оскільки є ще багато напрацьованих ученою в цій галузі. Це і виступи на колегії Міністерства, засіданнях Національної академії педагогічних наук України, всеукраїнських науково-методичних конференціях, семінарах, круглих столах, а також плідна діяльність у проведенні Всеукраїнського конкурсу „Учитель року“ тощо.

Однак головним у науковому доробку О.Я. Савченко є її турбота про педагогічні кадри, про людей, з якими безпосередньо працює, та про тих, хто докладає чимало зусиль для розвитку педагогічної освіти. Стверджуючи думку про те,

що Олександра Яківна завжди опікується проблемами вчителів, звернімо увагу на статтю „Ви починаєте вчителювати...“ [179], публікація якої збігається з початком сучасних освітянських перетворень. Проводячи в ті роки широку експериментальну роботу в різних регіонах України, Олександра Яківна відчула, що скільки б не працював педагог, труднощі в його роботі не зникають, лише змінюється їх характер. Стаття побудована у вигляді порад учителюві, який уперше лишається віч-на-віч з класом.

Минуло чимало часу, але важко знайти подібні публікації для тих, хто щойно починає вчителювати. Уже поживкли сторінки журналу, а ми, викладачі дидактико-методичних дисциплін педагогічних ВНЗ України, навчаємо, спираючись на її рекомендації, не одне покоління студентів.

Обираючи формат для узагальнення наукових праць О.Я. Савченко, присвячених висвітленню проблем професійної освіти, ми поставили собі за мету звернути увагу на ті, що характеризують сучасний стан розвитку цієї галузі знань та які можуть виступати дослідницькими орієнтирами у процесі подальших наукових пошуків. Це передусім нові концептуальні засади педагогічної освіти, основні ідеї яких учена пов'язувала з активним упровадженням гуманістичної парадигми навчання та виховання студентів; реформування змісту професійної підготовки майбутніх учителів через запровадження державних стандартів, у контексті інновацій шкільної освіти.

Нові концептуальні засади професійної підготовки майбутніх педагогів у науковому доробку О.Я. Савченко

Розробляючи концептуальні засади професійної освіти, О.Я. Савченко враховує зміни, що відбулися в суспільстві, а саме: стрімкий науково-технічний прогрес, посилення інтеграційних процесів, всеохоплююча інформатизація та комп'ютеризація тощо. Бачення освітянських проблем через сучасний ракурс перетворень дає підстави їй стверджувати: „Якщо закон ринку і конкурентоспроможності продукції можна пристосувати до випуску майбутнього вчителя, то тоді його суть коротко можна сформулювати так: чим точніше педагогічна освіта буде враховувати запити практики, тим більше передумов для піднесення її якості“ [495, с 5]. Олександра Яківна зазначає, що „шкільну освіту треба розглядати з позиції замовника підготовки вчителя. Своєчасне реагування на інноваційні зміни шкільної практики є об'єктивно складним, але неминучим процесом. Модернізацію педагогічної освіти не можна успішно вирішити лише як завдання вищої школи. Загальна середня освіта — замовник і споживач педагогічних кадрів — має стати активним суб'єктом її вдосконалення“ [495, с 8].

Засадничими для розробки ідей упровадження гуманістичної парадигми освіти були теоретичні положення особистісно орієнтованої системи навчання, основні ознаки якої О.Я. Савченко сформулювала так:

- навчання студентів, яке своїм змістом і методикою, стилем спілкування закладає базові основи культури особистості, що здатна до самонавчання впродовж життя, до прийняття рішень в інтересах дитини;
- оволодіння методиками вивчення дитячої особистості, професійною етикою, багатоваріантними технологіями, уміннями організувати диференційоване навчання одночасно на різних рівнях складності з різними класами та учнями, всіма засобами забезпечувати емоційне благополуччя та позитивне ставлення учнів до світу;
- організація навчально-виховного процесу в педагогічних ВНЗ, яка об'єктивно змінює позицію викладача та студентів у спілкуванні, зумовлює потребу діалогу, дискусій, обміну думками, стимулює розвиток критичного мислення тощо [356, с 2].

В ідеалі особистісно орієнтована професійна освіта, на думку вченої, має передбачати „проекування індивідуальної траєкторії професійного становлення кожного студента протягом усіх років його навчання” [356, с 3].

Практичне втілення ідей особистісно орієнтованої системи навчання студентів О.Я. Савченко аргументовано пов'язує з варіативністю, яка є „найсуттєвішою характеристикою шкільного простору держави”. Найбільшою мірою це стосується відбору змісту навчання і підручників, які виступають його „матеріальними носіями”. Вибір підручників в освітньому просторі став реальним, отже, до „проблеми підручника слід повертатися протягом вузівського навчання неодноразово. При вивченні дидактики треба ґрунтовно розглядати дидактичні аспекти (функції, структура, моделі різних типів, критерії оцінки), а в процесі методичної підготовки вчити студентів методичного аналізу шляхом порівняння, як у різних навчальних книгах реалізовані змістові лінії державного стандарту” [413, с 6].

Проблеми культурологічного аспекту професійної підготовки також постійно знаходяться в колі наукових інтересів Олександри Яківни. З-поміж основних ідей, на яких має зосереджуватися відповідна діяльність, вчена називає „формування особистості майбутнього фахівця як людини культури, яка має особистий виховний вплив” [495, с 7]. Цю думку вона підтверджує словами відомого педагога К.Д. Ушинського про те, що „особистість може виховувати лише особистість”.

Резерв змін у підготовці майбутніх учителів до виховної роботи О.Я. Савченко вбачає в подоланні недоліків педагогічної теорії та практики, зокрема еkleктичного підходу до вибору методологічних орієнтирів виховання, недостатньої розробки та запровадження нових виховних систем, слабкої підготовленості молодих учителів до виконання функцій класного керівництва, проведення виховних заходів, низької активності педагогічних університетів щодо опрацювання самого змісту виховання [там же].

Серед стратегічних завдань модернізації вищої школи України вчена називає проблему підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів, яку пов'язує з упровадженням у педагогічну практику ВНЗ компетентісно орієнтованої моделі навчання. У вищій педагогічній освіті перехід на компетентісно орієнтовану підготовку вчена розглядає в двох аспектах. По-перше, оновлення змісту професійної освіти, що передбачає його відбір і структурування з одночасним визначенням результативної складової освітнього процесу, є набуттям студентами компетентностей. Цей процес, на її думку, необхідно спрямовувати на створення варіативних навчальних планів і програм, запровадження якісно іншої системи контролю й оцінювання „через зміну об'єктів моніторингу, створення умов для персоніфікованої педагогічної освіти” [413, с 3]. Крім того, треба „чітко зазначити компетенції майбутнього вчителя з кожного блоку професійної підготовки, вказавши, що саме він має розуміти, знати, здійснювати, конструювати, проектувати, якою системою умінь володіти, що вміти діагностувати, у чому орієнтуватися, володіти здатністю до чого саме?” [413, с 4]. По-друге, професійна підготовка майбутніх педагогів до цілеспрямованого формування в учнів міжпредметних та предметних компетенцій. З цією метою О.Я. Савченко рекомендує „спочатку максимально повно та синхронно передбачити в державних стандартах систему відповідної підготовки, а потім визначити кафедри, які будуть координаторами й предметним осередком у такій діяльності” [413, с 5].

Оновлення змісту вищої педагогічної освіти на засадах компетентісного підходу, зазначає О.Я. Савченко, має здійснюватися в контексті тих актуальних тенденцій, які ґрунтуються на необхідності якнайповнішого взаємозв'язку потреб шкільної та професійної освіти. Саме такий підхід дає змогу здійснювати практико-орієнтований процес навчання майбутніх фахівців, а отже, забезпечує підвищення якості підготовки.

Таким чином, ознайомлення з науковим доробком академіка О.Я. Савченко, де висвітлюються концептуальні засади підготовки педагогічних кадрів, дає підстави дійти висновку про те, що її праці

завжди містять не тільки загальнотеоретичні орієнтири, а й уміле поєднання теорії з практикою. Проводячи паралелі між шкільною освітою й вишівською системою навчання, вчена стверджує, що „особистісно орієнтована підготовка в шкільній і професійній освіті взаємопов'язані” [356, с 3]. Ця ідея вченої є концептуальною для реалізації педагогічної практики та проведення сучасних наукових досліджень.

Науковий погляд О.Я. Савченко на проблеми реформування змісту підготовки майбутніх педагогів через запровадження Державного стандарту

На жаль, так склалося, що реформування змісту педагогічної освіти через запровадження державних галузевих стандартів відбувалося зі значним запізненням. Сучасне розуміння цієї проблеми вчена формулює таким чином: „Основну тривогу викликає ситуація, яка склалася останніми роками в підготовці й перепідготовці вчителя. Минув четвертий рік реформування шкільної освіти, а й досі не прийняті на державному рівні стандарти, які відповідають цим змінам. Не може бути ізольованим процес підвищення якості освіти в школі й у ВНЗ” [413, с 5].

Проте наукові ідеї О.Я. Савченко та її бачення реального стану педагогічної практики суттєво прискорюють процеси реформування змісту підготовки майбутніх педагогів. Учена зазначає, що необхідно переорієнтувати кадри на підготовку нових курсів, змінивши існуючу традицію — будь-що забезпечити навантаженням усіх викладачів. Відповідні зміни, на її думку, мають орієнтуватися на світову освітню практику та знайти відображення в державних стандартах.

З метою подолання недоліків, які мали місце на етапі реформування змісту освіти через запровадження державних галузевих стандартів, вчена пропонує ряд заходів. По-перше, визначити мінімум предметів та обсяг їх змісту для інваріантної складової. По-друге, зменшити перелік навчальних дисциплін і водночас переорієнтувати їх на підготовку майбутніх учителів початкової школи до викладання таких інтегрованих курсів, як „Основи здоров'я і фізичне виховання”, „Мистецтво”, „Технології”, „Людина і світ” („Я і Україна”). По-третє, підвищити професійну спрямованість у змісті предметів, які входять до циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки. З цією метою варто зінтегрувати суспільствознавчі дисципліни. Крім того, настав час змінити назви нових навчальних предметів, врахувавши світовий досвід. Так, наприклад, доречно було б назвати дисципліну не просто „Філософія”, а „Філософія освіти”, не „Політологія”, а „Особистість, суспільство і загальнолюдські цінності”.

До циклу гуманітарної і соціально-економічної підготовки доцільно додати дисципліни „Антропологія освіти”, „Педагогічна етика”.

Останнім часом розширилися й ускладнилися функції вчительської праці, зазначає О.Я. Савченко. Вони охоплюють тепер такі різновиди: навчальну, виховну, розвивальну, культурно-просвітницьку, корекційну, комунікативну, проектну, інноваційну, дослідницьку. Однак, на думку вченої, справа не в кількості функцій, а в тому, щоб було визначено їх оптимальний склад і вони були забезпечені в державних стандартах та в цілісному процесі професійної та особистісної підготовки педагогів через відповідні зміни у змісті усіх його складових: психолого-педагогічної, методичної, соціальної та культурологічної.

Якщо будувати державні стандарти професійної освіти за функціональним підходом, то потрібно переглянути чинні норми оцінювання праці вчителя, практичного психолога та соціального педагога [433].

У контексті реформування змісту педагогічної освіти через запровадження державних галузевих стандартів О.Я. Савченко надає важливого значення технологічності навчання студентів. Вона стверджує, що в основі цього процесу має бути підготовка майбутніх учителів до застосування технологій предметного та загальнонавчального значення у шкільній освіті, яка „забезпечує практико-орієнтований характер навчання студентів та підвищує його якість” [495, с 5]. Разом з тим учена вважає неприпустимим замінити дидактику й методику набором технологій, бо вони не вичерпують усіх складових дидактичної підготовки. Олександра Яківна стверджує, що на часі створення інтегрованого курсу „Дидактика навчального предмета”, оскільки його впровадження дасть змогу уникнути дублювання дидактики й методик, розкриє універсальність дидактичних принципів, умов, вимог тощо [495, с 6].

Органічною складовою системи професійної підготовки майбутніх педагогів, на думку О.Я. Савченко, має стати тестування, яке сприятиме розвитку самооцінки, корекції, готуватиме до професійного життя. З огляду на значущість упровадження тестів у діяльність ВНЗ слід увести спецкурс „Психолого-дидактичні засади тестування” і розпочати підготовку спеціалістів-тестологів на магістерському рівні.

У підручники також необхідно включати тестові завдання, а тестова перевірка має бути й на екзаменах. Дослідниця застерігає, що не можна під час проведення тестів вдаватися до крайнощів, оскільки не всі результати навчання можуть бути об'єктом тестового контролю; треба враховувати не тільки навчальний, а й психологічний аспекти [495, с 6].

Особливу увагу Олександра Яківна звертає на важливість комплектування бібліотечних фондів ВНЗ шкільними підручниками, оскільки їх наявність дає змогу організувати процес навчання студентів з урахуванням інновацій шкільної освіти. Учена рекомендує до навчальних планів педагогічних ВНЗ включити спецкурс „Дидактико-методичні функції шкільного підручника”, який має підготувати випускників до педагогічної діяльності в умовах варіативної організації навчально-виховного процесу. Вона вважає, що професійну підготовку в педагогічних ВНЗ потрібно будувати так, щоб позбутися негативної тенденції „одночасно з учнями ознайомлюватися з новими програмами та підручниками” [413, с 5].

Предметом особливої уваги О.Я. Савченко є і проблема вишівського підручника. Учена стверджує, що дедалі гострішими стають питання його якості, оскільки існує „конвеєрна система” їх створення. На жаль, рідко можна побачити в нових підручниках „відображення інновацій шкільної освіти, проблемний виклад, діалог, порівняльний аналіз різних педагогічних систем, стимулювання дослідницьких умінь студентів, орієнтацію на апарат, який полегшує розуміння тексту” [там же].

Наявна навчальна література, як правило, адресована неосязній аудиторії: студентам, учителям, методистам. Бракує відповідних практикумів, де б передбачалися різні типи навчальних ситуацій і педагогічних задач, які б показували прикладний характер педагогічної науки. Підручники й навчальні посібники „мають бути диференційовані для різних рівнів професійної підготовки майбутніх фахівців” [413, с 6]. Особливо актуальним, на думку О.Я. Савченко, є створення навчальної літератури на засадах компетентісно орієнтованою підходу, який передбачає підготовку студентів до професійної діяльності в умовах варіативної організації навчально-виховного процесу в шкільній практиці [там же].

Ще один напрям у діяльності ВНЗ, який потребує підвищеної уваги, на думку О.Я. Савченко, — це проблема вдосконалення процесу навчання майбутніх фахівців на основі впровадження нових підходів до організації самостійної роботи студентів. За останні роки і більшості педагогічних ВНЗ, де готують майбутніх педагогів, помітно зменшилася частка аудиторних занять, натомість зросли обсяги самостійної роботи студентів. На жаль, цей процес не завжди супроводжується якісним оновленням змісту та організації самостійної роботи, а також наявним контролем за її результатами. Отже, спираючись на досвід, необхідно змінювати підходи до організації самостійної роботи студентів таким чином, щоб узгодити структуру робочого часу та педагогічного навантаження викладачів педагогічних ВНЗ

з відповідною оплатою їхньої праці. Крім того, самостійну роботу необхідно наповнювати вагомим і цікавим змістом, відводити час на її перевірку, захист та оцінювання.

Особливого значення вчена надає формуванню в майбутніх фахівців однієї з ключових компетентностей, без якої людина не може адаптуватися в будь-якому соціумі, — це вміння вчитися. На думку автора, зазначене вміння є основою ефективної самостійної роботи студентів [356, с 2].

Процеси реформування педагогічної освіти О.Я. Савченко завжди пов'язує з проблемами розвитку мотивації майбутніх фахівців до педагогічної діяльності. Професійне становлення молодого вчителя, на думку вченої, відбувається в суперечливому педагогічному середовищі, про що свідчать відсутність у школі молодіжного оточення, певна інформаційна ізоляція, недостатня можливість одержати методичну, психологічну допомогу, особливо в сільській місцевості. Таку ситуацію, зазначає Олександра Яківна, безперечно треба виправляти. А зміни необхідно розпочинати ще на етапі навчання у ВНЗ, тому майбутній педагог має „діставати уявлення не про лаковану, абстрактну школу, а набувати якнайбільше знань про реальний стан сучасного шкільництва, а ще краще з прогнозом на майбутнє” [495, с 6].

За переконанням Олександри Яківни, „вимоги до якості шкільної освіти зростають значно швидше, ніж держава й суспільство змінюють на краще статус учителя, його мотивацію до праці” [413, с 2]. Пом'якшити цю суперечність покликана цілеспрямована психологізація професійної діяльності вчителя. Процеси інтеграції та глобалізації створюють дедалі більші можливості для індивідуального вибору й розвитку, але водночас несуть для вчителя ризик, невпевненість, відчуття того, що він не встигає за темпом змін і може втратити себе як особистість, професіонал тощо. Отже, ознайомлення майбутніх учителів з психологією педагогічної діяльності дає змогу їм у процесі професійного зростання долати труднощі, внутрішні конфлікти, сприяє розвитку творчості, уникненню тих професійних стереотипів, які призводять до „вигорання” педагога, є небезпечними для його інтелектуального й фізичного здоров'я [413, с 3].

Реформування змісту професійної освіти вимагає якісно іншої психологічної підготовки вчителя, саме вчителя, а не спеціаліста-психолога, звертає увагу О.Я. Савченко. На її думку, треба так змінити процес навчання, щоб психологія природно вписалася в методику вирішення всіх пріоритетних професійних завдань. Під час навчання у педагогічних ВНЗ необхідно реалізувати виховання вчителя як людини психологічно освіченої, яка хоче співпрацювати з дітьми і прагне зрозуміти закони й техніку цієї співпраці. Студенти мають знати, як

накопичувати портфоліо досягнень учнів, як складати психологічну й педагогічну характеристики, як правильно вести спостереження, що впливають на самопізнання й саморух дитячої психіки. У цьому процесі головним, на думку вченої, є проблема оволодіння майбутніми вчителями діагностичними вміннями. Для реалізації такого завдання треба передбачити викладання інноваційного курсу „Педагогічна діагностика” [495, с 7].

Серед нових освітніх орієнтирів реформування професійної підготовки майбутніх педагогів О.Я. Савченко називає широке впровадження комп'ютерних технологій. Їх застосування вона пов'язує з можливістю організації навчання студентів з орієнтацією на інноваційні процеси у шкільній освіті. Вчена стверджує, що за допомогою комп'ютера слід моделювати й імітувати професійне середовище. Крім того, застосування комп'ютерних технологій у навчальному процесі педагогічних ВНЗ слід розглядати не лише як розширення можливостей здобуття нової інформації, а й як новий імпульс самостійної роботи студентів, посилення її діагностичної, контрольної та оцінної функцій. Необхідно прискорити створення паперових і електронних комплектів дидактичних засобів з базових дисциплін, комплектування інформаційних ресурсних центрів у бібліотеках. Професійне розв'язання проблеми організації навчання студентів за допомогою комп'ютерних технологій, зазначає вчена, потребує глибоких комплексних досліджень викладачів різних кафедр [356, с 3].

Для завершення роботи над державними стандартами педагогічної освіти О.Я. Савченко рекомендує передбачити систему експертизи та розширити робочі групи, до яких мають увійти найдосвідченіші викладачі різних ВНЗ [413].

*Наукова діяльність академіка О.Я. Савченко
у підготовці нової когорти фахівців
вищої кваліфікації для педагогічної освіти*

Вважаємо за необхідне розкрити ще один аспект наукової діяльності Олександри Яківни — вдосконалення особистісно-професійної підготовки фахівців, здатних компетентно виконувати багатофункціональну педагогічну діяльність. У контексті цих завдань вчена переконана: вищій школі необхідна якісно інша когорта науковців. У цей час до наукової школи Олександри Яківни приходять дослідники-викладачі ВНЗ з різних регіонів України, яких вона спрямовує на вивчення таких аспектів теорії і практики професійної освіти, які є системоутворювальними для вирішення різнопланових завдань фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи. Кожна з тем докторських дисертацій, які виконувалися за наукового консультування Олександри Яківни, є новаторськими у педагогічній науці.

Першим доктором наук з теорії і методики професійної освіти стає Л.Л. Хоружа. Її дослідженням відкривається новий напрям у педагогічній науці, пов'язаний з формуванням етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; формується науковий тезаурус компетентнісної освіти. У науковий обіг вводиться поняття „етична компетентність”, а зміст підготовки педагога охоплює варіативну дисципліну „Педагогічна деонтологія”, яка спрямована на конструювання моральних орієнтирів рефлексивної свідомості та поведінки вчителя, визнання ним етичних норм педагогічної професії. Наступний науковий доробок виконаний С.М. Мартиненко. Олександра Яківна спрямовує дослідницю на розроблення системи діагностичної діяльності вчителя початкової школи. Дефінітивне педагогічне поле збагачується поняттями „цикли діагностичної діяльності”, „технологія діагностичної діяльності”, а у зміст професійної підготовки фахівців впроваджується навчальна дисципліна „Основи діагностичної діяльності майбутнього вчителя початкової школи”, яка зосереджена на проблемах удосконалення діагностичної компетентності педагога. Продовжуючи реалізовувати ідеї модернізації дидактико-методичної системи навчання учнів початкової школи, О.Я. Савченко спрямовує Л.В. Коваль на дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх учителів до застосування загальнонавчальних технологій у початковій школі. Результатом такої роботи стає розроблення наукової концепції на основі ідей особистісно орієнтованої педагогічної освіти, системного, технологічного й компетентнісного підходів відповідно до вимог Галузевого стандарту вищої педагогічної освіти. У науковий обіг вводиться поняття „загальнонавчальна технологія”, яке визначається як упорядкована сукупність дій педагога, що забезпечує управління продуктивною навчально-пізнавальною діяльністю учнів з метою набуття ними міжпредметних та предметних навчальних компетентностей. Логічним доповненням наукових досліджень, присвячених вивченню теоретичних основ формування професійної компетентності вчителя, на думку О.Я. Савченко, є реалізація компетентності зорієнтованої освіти на практиці. Тому Н.А. Глузман ппконує докторське дослідження, присвячене формуванню методико-математичної компетентності майбутніх учителів початкових класів, теоретично обґрунтовує концептуальні засади системи реалізації цього процесу, визначає цілі, змістовий ресурс, організаційні форми, технологічне забезпечення. У науковий обіг вводиться поняття „методико-математична компетентність учителя початкових класів”, а для ВНЗ розробляється авторський курс „Технології вивчення майбутніми вчителями початкових класів освітньої галузі „Математика” на засадах компетентнісного підходу”.

Наукова школа О.Я. Савченко завжди відкрита для нових науковців, які активно вивчають актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти, прагнуть привнести у процес її модернізації перспективні ідеї і практичні розробки. Наприклад, до наукової школи долучилася М.М. Марусинець, яка активно вивчає питання теорії і практики формування педагогічної рефлексії у майбутнього вчителя.

Спільна копітка науково-дослідна діяльність з докторантами дає змогу Олександрі Яківні побачити новий ракурс освітянських проблем і спрямувати дослідників до ґрунтовних наукових пошуків. Прогностичність наукового мислення вченої дозволила розширити зміст і напрями професійно-педагогічної освіти.

Вміння навчатися в інших (і зокрема у своїх учнів), розкривати потенціал кожного, знаходити актуальні, малодосліджені проблеми характеризують Учителя — О.Я. Савченко — як ученого, людину, яка постійно перебуває у пошуку нових ідей. Своє педагогічне та наукове кредо вона визначає такими словами: „У своєму професійному житті я бачила багато хороших учителів, директорів, брала участь у цікавих конференціях, семінарах, читала чимало змістовних дисертацій. І не було ще такої зустрічі, з якої б не взяла чогось нового. Кожна зустріч — це, як кресало, з якого щось викреслуєш. Разом з людьми збагачуюсь і сама. Але чим більше знаєш, тим більше усвідомлюєш резерви, ресурси, думаєш, а що ще треба зробити, а як краще змінити. І працюєш, працюєш..." [496, с 72].

Отже, плідна наукова співпраця щодо удосконалення сучасної професійної освіти продовжується. І скільки б не пройшло часу від дня захисту дисертації учнями О.Я. Савченко, які б посади не обіймалися, вони постійно відчують потребу спілкування зі своїм Учителем. Адже це завжди особлива наукова атмосфера, неформальна творча співдружність дослідників, які спільно і доповнюючи один одного вивчають різні актуальні питання професійно-педагогічної освіти.